

عقد و عقد بیمه

- **عقد:** در قانون مدنی ایران عبارتند از یک یا چند نفر که در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند که مورد قبول طرفین باشد.
- قرارداد بیمه، بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار که طرفین اصلی عقد هستند و مستقیماً در قرارداد ذی‌نفع می‌باشند، منعقد می‌گردد.
- طبق ماده اول قانون بیمه ایران، بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر او را جبران نموده و یا وجه و مبلغی معینی را بپردازد.
- در عقد بیمه:
 - متعهد را «بیمه‌گر»
 - طرف تعهد را «بیمه‌گذار»
 - وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد را «حق بیمه» یا «وجه بیمه»
 - و آنچه که بیمه‌گر متعهد می‌شود «موضوع بیمه» می‌گویند.

ویژگی‌ها و خصوصیات عقد بیمه

3

- بیمه عقدی است لازم: عقدی را که هیچ‌یک از طرفین نمی‌توانند آن را یک‌طرفه بهم بزنند مگر در موارد مشخص).
- بیمه عقدی است معوض: حق بیمه می‌دهیم و خسارت می‌گیریم.
- بیمه عقدی است اتفاقی: تعهدی است که متوقف و مشروط به واقعه آینده و محتمل الوقوع است.
- بیمه عقدی است الحاقی: بیمه‌گذار حق دارد آن را قبول یا رد نماید.
- قرارداد الحاقی: قراردادی است که یکی از طرفین آن را قبلاً تنظیم کرده است و در اختیار طرف دیگر قرار می‌دهد و طرف دیگر مختار است آن را قبول یا رد نماید.
- بیمه عقدی است معوق: ارزش پولی در مقابل یک ارزش پولی دیگر.

عقد لازم

4

- عقد لازم: عقدی که هیچ‌یک از طرفین نمی‌توانند آن را یک‌طرفه بهم بزنند مگر در موارد مشخص.
- عقد جایز: عقدی است که هر یک از طرفین معامله به میل خود می‌توانند آن را فسخ کنند.
- بیمه‌عمر برای بیمه‌گر لازم است اما از نظر بیمه‌گذار می‌تواند جایز باشد، یعنی می‌تواند در هر جای قرارداد آن را ادامه نداده و فسخ کند و اجباری برای حق بیمه ندارد، ولی بیمه‌گر نمی‌تواند از ادامه بیمه انصراف بدهد.
- بیمه آتش‌سوزی برای بیمه‌گر یک عقد لازم است و فسخ نمی‌شود. (مگر در شرایط بسیار خاص مانند تشدید خطر)
- بیمه شخص ثالث که فسخ آن تحت شرایط خاص انجام می‌گیرد، مثلاً حق بیمه استفاده نشده کاملاً برگشت داده نمی‌شود.

عقد معوض

5

- بیمه عقدی است معوض یعنی بیمه‌گر در قبال دریافت حق بیمه تعهد پرداخت خسارت دارد، و بیمه‌گذار که حق بیمه پرداخت می‌کند، انتظار پرداخت خسارت را دارد.
- بیمه‌گر در مقابل امری که انجام دادن آن را تعهد می‌کند (پرداخت خسارت) حق بیمه دریافت می‌دارد، و بیمه‌گذار در ازای پرداخت حق بیمه وعده دریافت غرامت می‌گیرد.
- تعهد بیمه‌گر موجد (زمان‌دار-مهلت‌دار) و مشروط به وقوع حادثه مورد تعهد است.
- اگر واقعه‌ای که مورد تعهد بیمه‌گر است روی ندهد، بیمه‌گر تکلیفی ندارد و حق بیمه هم قابل استرداد نخواهد بود.

عقد اتفاقی

6

- برای بیمه‌گر، عقد بیمه عقدی معلق و اتفاقی است. زیرا تعهد بیمه‌گر تعهدی است که، متوقف و مشروط به واقعه آینده و محتمل الوقوع است.
- معلق‌علیه در واقع همان بروز واقعه یا واقع نشدن آن، تعریف می‌گردد.
- عقد بیمه به دلیل آنکه وقوع معلق‌علیه در آن تصادفی است، یک عقد اتفاقی محسوب می‌شود.
- ✓ زیرا میزان پرداختی بیمه‌گر معلوم نیست، مگر بیمه فوت که دیر یا زود به وقوع خواهد پیوست.
- به‌عنوان مثال در بیمه آتش‌سوزی یا بیمه بدنه از اول فروردین تا ۲۹ اسفند احتمالی است، و میزان پرداخت خسارت و زمان پرداخت خسارت هیچوقت مشخص نیست.

خصوصیات اتفاقی بودن عقد بیمه

7

(1) نمی‌توان آن را یک‌جانبه فسخ کرد.

(1) تا زمانی که شرط تحقق نیافته متعهدله (بیمه‌گذار) نمی‌تواند اجرای تعهد را از طرف دیگر (بیمه‌گر) بخواهد.

(1) به محض حصول شرط متعهدله (بیمه‌گذار) می‌تواند انجام تعهد را از متعهد (بیمه‌گر) بخواهد و در صورت استنکاف او را ملزم به انجام تعهد نماید.

عقد الحاقی

8

□ قرارداد الحاقی قراردادی است که شرایط معامله را قبلاً یکی از طرفین تهیه می‌نماید و طرف دیگر آن را می‌پذیرد.

□ قراردادهای حمل از جمله نخستین قراردادهای الحاقی بوده‌اند ولی امروزه تعداد این قبیل قراردادها رو به افزایش گذاشته است.

□ بیمه قراردادی الحاقی محسوب می‌شود.

□ شرایط عمومی بیمه‌نامه‌ها را بیمه‌گر تهیه و در بیمه‌نامه چاپ می‌کند. در حقیقت این خصوصیت قرارداد بیمه موجب می‌شود که، بیمه‌گر و بیمه‌گذار در شرایط مساوی قرار نگیرد و امکان اجحاف برای بیمه‌گر وجود داشته باشد.

عقد معوق

9

- در عقد معوق ارزشی در مقابل ارزش دیگر واقع می‌شود.
 - عقد بیمه، یک عقد (قرارداد) دو تعهدی است، و تعهد دو طرف در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرد.
- عقد بیمه، عقدی مستمر با آثار تدریجی فوری و آنی نیست.
 - آثار آن در یک مرحله پدید نمی‌آید، بلکه تدریجاً در طول مدت قرارداد آشکار می‌شود.
- تعهد بیمه‌گر در تمام مدت قرارداد ادامه دارد. هر لحظه خسارتی پیش‌آید باید آن را جبران کند.
 - حق بیمه که از طرف بیمه‌گذار پرداخت می‌شود، در مقابل ایفای تعهد بیمه‌گر در سراسر مدت زمان قرارداد است.

عقد معوق

10

- نتایج حاصل از خاصیت تدریجی بودن قرارداد بیمه:
 - (1) هرگاه یکی از طرفین قرارداد در حین اجرای قرارداد از عهده انجام تعهدات خود برنیاید، عقد از ابتدای انعقاد باطل نمی‌شود. بلکه نسبت به گذشته به اعتبار خود باقی است و نسبت به آینده فسخ می‌شود.
 - (1) بیمه‌گر موظف است ذخیره‌ای برای پرداخت خسارت، نگهداری کند.
 - ✓ بنابراین اگر مؤسسه بیمه‌ای حق بیمه را که باید ذخیره خسارت باشد به عنوان منافع تقسیم کند، به لحاظ تقسیم این منافع تحت تعقیب قرار می‌گیرد.
 - (2) اگر مؤسسه بیمه‌ای وثیقه‌هایی را که بیمه‌گذار به اعتبار آن حاضر به انعقاد قرارداد شده است را از راه انتقال یا فروش کاهش دهد، بیمه‌گذار حق دارد قرارداد را فسخ نماید.
 - (1) در صورت ورشکستگی بیمه‌گر یا بیمه‌گذار این حق به طرف مقابل داده می‌شود که قرارداد را فسخ نماید.

قرارداد الزام آور

11

❖ بیمه، يك قرارداد الزام آور است. مبانی يك قرارداد الزام آور را می توان چنین خلاصه کرد:

- (1) پیشنهاد و قبول.
- (2) اهلیت طرفین.
- (3) ایفای تعهد مالی طرفین.
- (4) مشروع بودن جهت قرارداد.

❖ در بیمه دو عامل دیگر نیز اضافه می شود.

- I. یکی کتبی بودن قرارداد.
- II. دیگری وجود نفع بیمه پذیر.

❖ قانون بیمه دارای ۳۲ ماده می باشد.

شرایط اساسی صحت عقد

12

❖ طبق قانون مدنی ایران برای صحت هر معامله شرایط اساسی زیر ضروری می باشد:

- (1) قصد طرفین و رضایت آن ها.
- (2) اهلیت طرفین (برای فردی که به بلوغ نرسیده نمی توان بیمه صادر کرد).
- (3) موضوع معینی که مورد معامله باشد.
- (4) مشروعیت جهت معامله (مشکل شرعی نداشته باشد).

❖ این شرایط، شرایط اساسی هستند و نبودن هر کدام موجب بطلان قرارداد می شود و درست مثل این است که عقدی واقع نشده باشد.

❖ برای اینکه عقد بیمه معتبر باشد باید طرفین آن اهلیت داشته باشند و رضای آنان بی عیب و نقص باشد.

تطبيق شرایط عقد در بیمه

13

□ تطبيق شرایط عقد در بیمه:

- (1) تراضی (فرم پیشنهاد)
- (2) مشروعیت
- (3) اهلیت (زیر ۱۸ سال بیمه نامه صادر نمی‌شود)
- (4) مشخص نمودن موضوع (در قبال پرداخت حق بیمه در صورت بروز خسارت به مورد بیمه‌ی بیمه‌گر، خسارت وارده را پرداخت می‌نماید).

قصد و رضای طرفین

14

- قرارداد بیمه براساس حسن نیت و اعتماد متقابل بیمه‌گذار و بیمه‌گر استوار است.
- رضای بیمه‌گر باید تمام و کمال وجود داشته باشد و از عیب و نقص خالی باشد.

اهلیت

15

- اهلیت: به شایستگی و توانایی انسان گفته می‌شود.
- اهلیت در حقوق: توانایی قانونی شخص برای دارا شدن یا اجرای حق می‌باشد.
- اهلیت بر دو نوع است:
 - (1) اهلیت تمتع:
قابلیت و توانایی شخص است، برای آنکه از حقوق مدنی نفع و فایده برد و دارای حق و تکلیف گردد.
✓ اهلیت تمتع با زنده متولد شدن نوزاد آغاز و با مرگ وی تمام می‌شود.
 - (2) اهلیت استیفا:
اهلیت اجرای حق و تکلیف را، اهلیت استیفا یا اهلیت تصرف می‌گویند.
✓ هر انسان برخوردار از حقوق مدنی خواهد بود اما هیچ‌کس نمی‌تواند حقوق را خود اجراء کند مگر اینکه برای این امر اهلیت قانونی داشته باشد.

اهلیت

16

- ❖ شرایط سه‌گانه اهلیت عبارتند از:
 - (1) بلوغ
 - (2) رشد
 - (3) عقل
- در بیمه شرط اهلیت اصولاً فقط در مورد بیمه‌گذار صدق می‌کند و تابع قانون مدنی هر کشور است.
- برای انعقاد عقد بیمه مشابه سایر عقود، بیمه‌گذار باید به سن قانونی رسیده باشد و همچنین از مداخله در اموال خود قانوناً منع نشده باشد.
- بدین ترتیب، صغیر نمی‌تواند قرارداد بیمه منعقد کند.

مفهوم صغیر و اقسام صغیر

17

□ صغیر: به کسی گفته می‌شود که نابالغ باشد و به سن بلوغ نرسیده باشد. در زبان عامیانه به صغیر، طفل، کودک و بچه نیز می‌گویند.

□ اقسام صغیر عبارتند از:

(1) صغیر غیرممیز

(2) صغیر ممیز

□ صغیر غیرممیز: شخص نابالغی است که دارای قوه درک و تمیز نیست، زشت را از زیبا و سود را زیان تشخیص نمی‌دهد.

□ صغیر ممیز: صغیری است که دارای قوه درک و تمیز نسبی است، با اینکه به سن بلوغ نرسیده است، اما زشت را از زیبا و سود را از زیان باز می‌شناسد.

✓ بسته به فرد ۶ الی ۷ سالگی صغیر ممیز می‌شود.

✓ در صورتی که شک کنیم صغیر ممیز شده است یا نه، باید او را غیر ممیز بدانیم، و کسی که می‌خواهد معامله او را صحیح بداند باید اثبات کند که او ممیز شده است.

قوانین صغیر

18

➤ معامله صغیر غیرممیز کمتر از ۱۵ سال باطل است.

➤ صغیر ممیز کمتر از ۱۸ سال و بیش از ۱۵ سال، با اجازه ولی و قیم می‌تواند قرارداد بیمه منعقد کند.

➤ کلاً قرارداد بیمه صغیر غیرممیز و مجنون باطل و صغیرممیز و غیررشید با اجازه ولی و قیم صحیح است.

➤ برای خروج صغیر از حجر، رسیدن به سن بلوغ کافی نیست، بلکه رشد نیز شرط است.

➤ صغیر تا زمانی که دو صفت بلوغ و رشد برای او حاصل نشده است محجور است.

➤ منظور از رشد این است که شخص توانایی اداره اموالش را به نحو عقلانی داشته باشد و از مال خود بهره‌برداری درست داشته باشد.

شرایط عمومی بیمه نامه

19

□ شرایط عمومی بیمه نامه:

بطور یکسان برای همه بیمه‌گذاران توسط شورای عالی بیمه نوشته می‌شود.

توافق طرفین قرارداد و تنظیم بیمه‌نامه

20

- در تنظیم قرارداد بیمه، بیمه‌گذار معمولاً مستقیماً به شرکت بیمه یا نمایندگی آن مراجعه می‌کند، و یا اینکه نماینده شرکت بیمه برای تشویق بیمه‌گذار به محل اقامت او مراجعه، و برای شخص مزایای بیمه یا بیمه‌های مورد نظر را تشریح، و او را به خرید بیمه تشویق می‌نمایند.
- در هر دو حالت فرم پیشنهاد بیمه که قبلاً بیمه‌گر آن را آماده کرده است در اختیار متقاضی بیمه گذاشته می‌شود تا آن را تکمیل و پس از امضا به بیمه‌گر تسلیم کند.
- در صورتی که پیشنهاد بیمه مورد موافقت بیمه‌گر قرار گیرد، بیمه‌نامه تهیه می‌گردد و بیمه‌گر آن را امضا می‌کند. سپس بیمه‌گر مستقیماً بیمه‌نامه امضا شده را برای بیمه‌گذار می‌فرستد یا این کار را به نماینده‌اش محول می‌کند.

توافق طرفین قرارداد و تنظیم بیمه نامه

21

- موضوع مهم این است که در جریان این تشریفات، قرارداد بیمه از چه تاریخی به وجود می آید و تعهد بیمه گر از چه وقتی آغاز می شود؟
- پیشنهاد بیمه به تنهایی موجب تعهد بیمه گر و بیمه گذار نیست، فقط صدور بیمه نامه یا بیمه نامه موقت و پرداخت حق بیمه نشانه شروع تعهد طرفین قرارداد بیمه است.
- پیشنهاد بیمه در واقع وسیله ای برای کسب اطلاعات و راهنمایی لازم برای اتخاذ تصمیم بیمه گر می باشد.

رابطه اعتبار قرارداد با پرداخت حق بیمه

22

- در شرایط عمومی بیمه نامه می توان شرط کرد که آغاز اعتبار قرارداد مشروط به پرداخت حق بیمه باشد.
- آنچه از نظر قانون گذار موجب تعهد برای طرفین قرارداد می شود، صدور بیمه نامه یا بیمه نامه موقت است و نه پرداخت حق بیمه.
- اگر پرداخت حق بیمه شرط لازم برای آغاز اعتبار بیمه نامه باشد، در واقع اعتبار دادن به قرارداد به عهده بیمه گذار محول می شود و بیمه گذار باید این حق بیمه را به صندوق بیمه گر بپردازد.
- بدیهی است در صورت قصور بیمه گذار در پرداخت حق بیمه، عوارض ناشی از این تأخیر پرداخت، دامن گیر او می شود.
- یعنی اگر بعد از صدور بیمه نامه و قبل از پرداخت حق بیمه، حادثه موضوع بیمه روی دهد، بیمه گر تعهدی نخواهد داشت.

رابطه اعتبار قرارداد با پرداخت حق بیمه

23

- بیمه‌گذار، بیمه شده و استفاده کننده ممکن است یک نفر باشد.
 - مثال: کسی که خانه خود را در مقابل آتش‌سوزی بیمه می‌کند. این شخص بیمه‌گذار است، زیرا قرارداد بیمه را امضا کرده و حق بیمه را پرداخته است همچنین این شخص بیمه شده نیز است زیرا خانه مورد بیمه متعلق به اوست و چون در صورت بروز حادثه آتش‌سوزی خسارت را دریافت خواهد کرد.
- ممکن است بیمه‌گذار فقط عاقد قرارداد باشد و حق بیمه را نیز بپردازد ولی بیمه‌شده شخص دیگری باشد که اموالش یا خود او موضوع قرارداد بیمه باشند.
 - مثل کارفرمایی که کارگران خود را در مقابل خطرهای ناشی از کار بیمه می‌کند.
- ممکن است استفاده کننده یا استفاده کنندگان از بیمه‌نامه، هم بیمه‌گذار و هم بیمه شده نباشند.
 - مثل پدری که بیمه‌نامه عمر می‌خرد در حالی که بیمه شده، همسر اوست و استفاده کنندگان، اولاد آنان.

شروع اعتبار قرارداد

24

- صدور بیمه‌نامه و آغاز اعتبار آن ممکن است در یک زمان واقع نشود، به عبارت دیگر صدور بیمه‌نامه و شروع اعتبار آن الزاماً همزمان نیستند.
- بطور کلی، قراردادهای بیمه‌ای باید بی‌درنگ اعتبار یابد و صدور و اعتبار همزمان باشند، مگر اینکه طرفین قرارداد به نحو دیگری توافق کرده باشند.
 - در این صورت چون عقد بیمه براساس رضایت طرفین منعقد شده، هر ترتیبی که پیش‌بینی شده است لازم‌الاجرا خواهد بود.

شروع اعتبار قرارداد

25

- در بیمه‌نامه می‌توان شرط کرد که آغاز تعهد بیمه‌گر و اعتبار بیمه‌نامه از تاریخ معینی (مثلاً از ساعت ۱۲ فردای روز امضای بیمه‌نامه شروع شود) آغاز گردد.
- بدین ترتیب تاریخ امضای قرارداد و تاریخ شروع تعهدات آن یکی نیست.
- طرفین عقد با امضای بیمه‌نامه کلیه شرایط را پذیرفته‌اند ولی آغاز تعهدات را با موافقت قبلی به تاریخ معینی موکول نموده‌اند.
- اگر در بیمه‌نامه‌ای تاریخ معینی برای آغاز اعتبار آن تصریح نشده باشد، تعهد طرفین با امضای سند بیمه‌نامه شروع می‌شود.
- یعنی بیمه‌گذار دارای بیمه‌نامه قطعی است، مکلف به پرداخت حق بیمه مقرر است و در مقابل، بیمه‌گر نیز موظف است خسارت‌های وارد شده را طبق شرایط بیمه‌نامه جبران کند.

بیمه‌نامه

26

- بیمه‌نامه:
- عقد بیمه متکی به رضای طرفین قرارداد است و به منزله مدرکی دال بر رضای طرفین قرارداد است.
- قرارداد بیمه باید کتبی و با حروف خوانا باشد و بیمه‌گر نباید با انتخاب حروف ریز در مقام آن برآید که سند بیمه را به نحوی تهیه و چاپ کند که بیمه‌گذار رغبت خواندن شرایط آن را پیدا نکند.
- ✓ ضمانت اجرای قانونی در این مورد این است که بیمه‌گر نمی‌تواند از مفاد چنین قراردادی به زیان بیمه‌گذار استفاده کند.
- ✓ رویه معمول بر این است که در تفسیر و تعبیر شرایط بیمه‌نامه بیشتر به قصد و نیت طرفین توجه می‌شود. به همین سبب، شرایط خصوصی بیمه‌نامه که با دست اضافه یا ماشین شود از شرایط به چاپ رسیده اهمیت بیشتری دارد.
- ✓ در صورت توافق شرایط چاپ شده با شرایط خصوصی، هر دو از نظر اعتبار معادل است ولی در صورت بروز اختلاف تمایل بیشتر به رجحان شرایط خصوصی است.

- شرایط خصوصی بیمه نامه:
موضوع بیمه و مشخصات هرکدام از بیمه‌گذار و بیمه‌گر در شرایط خاص نوشته می‌شود.
- شرایط ویژه :
توافق خاص بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار که با پرداخت حق بیمه اضافی اتفاق می‌افتد. (شرط مسکوکات در بیمه آتش سوزی)
- ✓ در بیمه نامه شرایط خاص بر شرایط دیگر رجحان دارد.

شرایط خصوصی بیمه نامه

- طبق ماده ۳ قانون بیمه ایران، مطالب زیر باید به طور صریح در بیمه نامه قید شود:
- (1) تاریخ انعقاد قرارداد بیمه.
- (2) اسم بیمه‌گر و بیمه‌گذار.
- (3) موضوع بیمه.
- (4) حادثه یا خطری که عقد بیمه به مناسبت آن به عمل آمده است.
- (5) ابتدا و انتهای بیمه.
- (6) حق بیمه.
- (7) میزان تعهد بیمه‌گر در صورت وقوع حادثه.

شرایط خصوصی بیمه‌نامه

29

□ قانون بیمه ایران:

- درج نشانی طرفین قرارداد را در بیمه نامه لازم ندانسته است.
- تنظیم بیمه‌نامه و درج توافقی طرفین قرارداد در بیمه‌نامه، نهایت ضرورت را دارد زیرا سند کتبی منافع بیمه‌گذار و بیمه‌گر را بهتر تأمین می‌کند.
- در عمل، پیشنهاد کتبی و مبادله بیمه‌نامه و حتی گهگاه تلگراف نیز می‌تواند حاکی از رضایت طرفین باشد.
- معمولاً برای جلوگیری از اشتباه و سوءتفاهم، توافق شفاهی یا مبادله تلگرام و تلکس را با صدور گواهی بیمه و بیمه‌نامه تأیید می‌کنند.

تغییر شرایط بیمه‌نامه

30

- اگر بیمه‌گذار بخواهد در جریان اعتبار قرارداد تغییراتی در شرایط بیمه‌نامه به وجود آورد، (مثلاً مبلغ بیمه‌شده یا استفاده‌کننده از بیمه را تغییر دهد)، بیمه‌گر باید مراتب را به طور کتبی تأیید کند.
- این تغییرات اصولاً تابع شرایط قرارداد اصلی خواهد بود، مگر خلاف آن مورد توافق طرفین قرار گیرد.
- هر نوع تغییر یا اضافه کردن شرطی به شرایط قرارداد بیمه موجود، باید طبق سندی باشد که در اصطلاح بیمه به آن «ورقه الحاقی» می‌گویند.
- برای تغییرات، وجود شرایط زیر ضروری است:
 - ✓ باید بین طرفین قرارداد، بیمه‌نامه کامل و معتبری وجود داشته باشد.
 - ✓ تغییرات پیشنهادی باید بصورتی باشد که بیمه‌گر در انتخاب یا رد آن اختیار داشته باشد.
 - ✓ پیشنهاد تغییرات توسط بیمه‌گذار باید روشن، دقیق و کامل تنظیم شده باشد.
 - ✓ تقاضای تغییرات باید حتماً با نامه سفارشی به بیمه‌گر اطلاع داده شده باشد.
 - ✓ بیمه‌گر موافقت کند.